

Stephen Snelders, ***Vrijbuiters van de heelkunde. Op zoek naar medische kennis in de tropen 1600-1800*** (Amsterdam, Antwerpen: Atlas, 2012, 256 pp., ISBN 978 90 450 1998 7).

In de geschiedenis van de wetenschappen is een groeiende belangstelling voor de circulatie van kennis. Dit beperkt zich niet tot Nederland of Europa, maar strekt ook tot Azië en Midden Amerika. Bovendien gaat het niet alleen over kennis, maar is er ook steeds meer historische interesse in objecten en ‘luxe’ goederen die vanuit tropische gebieden een plaats kregen in exotische verzamelingen, in apotheken en aan de salontafels van gegoede burgers. Het boek van Snelders past in deze recente geschiedschrijving van ‘global circulation of knowledge’.

Vrijbuiters van de heelkunde vertelt het verhaal van de geneesheren, chirurgijns, handelaren, huursoldaten en slaven aan boord van de schepen van de West-Indische Compagnie (WIC). Het gaat over wormen, dysenterie, geslachtsziekten, lepra, onbekende koortsen, en andere vreemde ziekten die de schepen en nieuwe nederzettingen teisterden. Snelders stelt dat in de tropen de studeerkamergeleerdheid van de Hollandse dokters niet veel hielp in de behandeling van ziekten, maar dat de reizende avonturiers hun kwalen leerden genezen door in de tropen op zoek te gaan naar remedies. Dit was geheel in overeenstemming met de klassieke Hippocratische geneeskunde waarin plaatselijke omstandigheden (lucht, warmte, voedsel, kleding enz.) een cruciale factor waren in het bewaren van gezondheid en het voorkomen van ziekte. De Nederlanders leerden van de inboorlingen, ze probeerden lokale kruiden en ze probeerden hun leefwijze aan te passen (hoewel dat laatste lastig was, want vaak was de verleiding van drank zo groot dat de Nederlanders alleen daaraan al ten gronde gingen). Vice versa profiteerden lokale bevolkingsgroepen van de koloniale ellende en zij begonnen te handelen in medicinale producten – bijvoorbeeld bij veel havenplaatsen werden limoenplantages aangelegd. Het was bekend dat citrusvruchten een gunstige werking hadden in de preventie en behandeling van buikloop (vitamine C was nog onbekend) en de kapiteins van schepen probeerden waar mogelijk hun voorraad aan te vullen.

Voor zijn boek maakt Snelders gebruik van verschillende soorten bronnen: scheepjournaals, dagboeken, geneeskundige handboeken en niet te vergeten de archieven van de West-Indische Compagnie. Hierdoor is hij erin geslaagd de ‘vergeten’ geschiedenis van de geneeskunde van de WIC te vertellen. Op levendige wijze beschrijft hij lokale omstandigheden en ziektebeelden, hij laat de avonturiers zelf aan het woord en

hij relateert hun verhalen aan reputaties en omstandigheden in thuisland Nederland. Bovendien beperkt Snelders zich niet alleen tot de 'blanke' geneeskunde van de Nederlanders, maar hij gaat ook nadrukkelijk in op de geneeskunde van bijvoorbeeld de slaven die op de Surinaamse plantages werkten.

Het moge duidelijk zijn dat het onderwerp van het boek spannend is en een belangrijke aanvulling vormt op de bestaande historiografie. Het is daarom jammer dat Snelders' stellingname nogal dun is. Zijn boek moet aantonen dat 'de ontwikkeling van een geneeskunde in de tropen niet plaatsvond in studeerkamers of aan universiteiten, maar onlosmakelijk verbonden was met de mentaliteit van de avonturier' (zie de omslag van het boek). Dit standpunt veronderstelt een groot onderscheid tussen de geneeskunde die in Nederland aan de universiteiten werd gedoceerd – een geneeskunde die *theoretisch* was – en de geneeskunde die in de tropen *in de praktijk* werd geleerd. De scheiding tussen beide impliceert tegelijk een nogal naïeve scheiding tussen universitair geschoolde geleerden en avonturiers. Ter onderbouwing van zijn stelling, schrijft Snelders dat de fortuinzoekers overzee geen enkele institutionele ondersteuning kregen voor het doen van systematisch onderzoek – de zoektocht naar kennis was vooral een zelfgestuurd proces. Ongetwijfeld heeft Snelders gelijk wanneer hij stelt dat intellectuele nieuwsgierigheid en avonturiersdrang de belangrijkste motivaties waren voor het verwerven van medische kennis (waarbij vanzelfsprekend de economische belangen van de avonturiers een niet te onderschatten rol speelden). Hij lijkt daarbij echter voorbij te gaan aan het feit dat de motivaties die hij exclusief toeschrijft aan de opvarenden van de WIC schepen evengoed golden voor de geneesheren en natuurfilosofen in Nederland. Recent onderzoek toont aan dat juist de 'hands-on' kennis gemaakt in (universitaire) laboratoria, de workshops van ambachtsleden en in de kabinetten van verzamelaars veel belangrijke ontwikkelingen in de vroegmoderne wetenschap en geneeskunde hebben bepaald. En juist in deze (praktijkgerichte) plaatsen waren intellectuele nieuwsgierigheid, avonturiersdrang en zelfs economische belangen belangrijke motivaties in het bedenken van experimenten, het produceren van nieuwe medicijnen en het formuleren van nieuwe theorieën.

Ondanks Snelders' nogal onwaarschijnlijke dichotomie van geleerde vs. avonturiers geneeskunde, roept zijn boek om vervolgonderzoek. Deze recensent is bijvoorbeeld geïnteresseerd in de vraag hoe tropische geneeswijzen en -middelen werden gebruikt in de behandeling van Hollandse ziekten en hoe ze werden geïntegreerd in Nederlandse pharmacopoeia. Ook zou het interessant zijn te bekijken of en hoe Nederlandse middeltjes werden overgenomen in koloniale streken. Ongetwijfeld zal dergelijk onderzoek bijdragen aan het historische debat over de 'global circulation' van in dit geval medicinale kennis en producten. Dus hopelijk 'wordt vervolgd!'

Rina Knoeff, Rijksuniversiteit Groningen